

Μπαμπαλή, Α. (2016). Η σημασία και ο παιδαγωγικός ρόλος των έργων για πιάνο Ελλήνων συνθετών του 20ου αιώνα στα νέα προγράμματα σπουδών για το υποχρεωτικό πιάνο και το πιάνο ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, όπως παρουσιάζονται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 338-349). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Η σημασία και ο παιδαγωγικός ρόλος των έργων για πιάνο Ελλήνων συνθετών του 20ου αιώνα στα νέα προγράμματα σπουδών για το υποχρεωτικό πιάνο και το πιάνο ως όργανο επιλογής στα Μουσικά Σχολεία, όπως παρουσιάζονται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού

Άννα Μπαμπαλή

MAM. Ed., Καθηγήτρια Πιάνου ΠΕ16.01,
Μουσικό Σχολείο Πειραιά
anna_babali@yahoo.co.uk

Περίληψη

Με τα νέα προγράμματα σπουδών διδασκαλίας του πιάνου ως υποχρεωτικό όργανο και ως όργανο επιλογής για τα Μουσικά Γυμνάσια της Ελλάδας, η διδασκαλία του πιάνου οριοθετείται και έτσι ανοίγει ένας νέος δρόμος για τη σπουδή αυτού του οργάνου στο Δημόσιο Μουσικό Σχολείο. Ο μαθητής εντάσσεται σε ένα από τα έξι επίπεδα που έχουν οριστεί στο Πρόγραμμα Σπουδών, όπως υλοποιήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και ειδικότερα από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ο καθηγητής πιάνου βαδίζει πλέον σε συγκεκριμένα πλαίσια ανάλογα με το επίπεδο στο οποίο βρίσκεται ο μαθητής. Στο νέο πρόγραμμα σπουδών καθώς και στον Οδηγό Εκπαιδευτικού η αναφορά σε έργα Ελλήνων συνθετών για μαθητές πιάνου αποτελεί ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο. Η παρούσα εισήγηση θα προσπαθήσει να παρουσιάσει την παιδαγωγική σημασία των έργων αυτών, συσχετίζοντας τους τομείς γνώσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών με αντίστοιχα παραδείγματα από έργα Ελλήνων συνθετών με στόχο να αναδειχθεί η σημασία ένταξής τους στο περιεχόμενο του μαθήματος.

Λέξεις κλειδιά: Έλληνες συνθέτες 20ού αιώνα, Μουσικά Σχολεία, διδασκαλία πιάνου, οδηγός σπουδών καθηγητή πιάνου

Babali, A. (2016). The role and the pedagogical value of piano pieces by 20th century Greek composers in the new piano curricula for Music Schools, as this is referred to in the teachers' guide. In M. Kokkidou & Z. Dionyssiou (Eds.), *Music Literacy: Formal and Informal Ways of Music Teaching-Learning (Proceedings of the 7th International Conference of the Greek Society for Music Education)* (pp. 338-349). Thessaloniki: GSME.

The role and the pedagogical value of piano pieces by 20th century Greek composers in the new piano curricula for Music Schools, as this is referred to in the teachers' guide

Anna Babali

BA (Hons) - MA Mus. Ed., Piano Teacher
Music High School of Piraeus
anna_babali@yahoo.co.uk

Abstract

Piano teaching has been framed in that way that a new path opens up for the piano studies as required study, according to the new piano curriculum for the Greek State Music Schools. According to that, the student enters at one of the six levels, as these were issued by the Ministry of Education in collaboration with the Institute for Educational Policy. The piano teacher follows the appropriate curriculum according to the students' level. The reference to pieces by 20th Century Greek Composers in the teachers' guide is a special section on its own. This paper will endeavour to present the pedagogical value of such pieces, connecting them to the cognitive areas prescribed in the new piano curriculum.

Keywords: 20th century Greek composers, Music School, piano teaching, piano teachers' guide

Οι Έλληνες συνθέτες του 20ού αιώνα αποτελούν ένα μεγάλο κεφάλαιο της μουσικής ιστορίας της Ελλάδας, το οποίο παραμένει αρκετά ανεκμετάλλευτο για τη μουσική διαπαιδαγώγηση των Ελλήνων μαθητών πιάνου των Μουσικών Σχολείων. Αυτό το μέρος της διδασκαλίας του πιάνου, μαζί και με άλλες πτυχές και θέματα παιδαγωγικής του πιάνου, αναπτύχθηκαν στον Οδηγό Εκπαιδευτικού, ο οποίος συντάχθηκε σε διάστημα μόλις λίγων εβδομάδων, από μια ομάδα καθηγητών μουσικής και πιάνου (κ.κ. Μαρκέα Γεωργία, Μανιτάκη Θεοδώρα, Χαρατσή Μαρία-Ιουλία και Μπαμπαλή Άννα). Εκτός, λοιπόν από τα εισαγωγικά στοιχεία, περιλαμβάνει παρουσίαση των προγραμμάτων σπουδών του πιάνου ως υποχρεωτικό και ως όργανο επιλογής, ενδεικτικές προτάσεις διδακτικών σεναρίων με παραδείγματα σχεδίων μαθημάτων, μεθοδολογικές επισημάνσεις, με παραδείγματα δραστηριοτήτων και συμπληρωματικό υλικό υποστήριξης, ενώ στο τέλος παρατίθενται βιβλιογραφία και πηγές.

Με αυτή την εισήγηση θα προσπαθήσουμε να συνδέσουμε τους Οργανωτές Γνώσεων-Δεξιοτήτων-Συμπεριφορών (1. Μουσική Ανάγνωση και Τεχνική του Πιάνου, 2. Άρθρωση, Ήχος και Προσωδία, 3. Μουσική Τεχνοτροπία και ερμηνεία, 4. Σύνδεση με άλλες μουσικές γνώσεις και δεξιότητες επιστήμες και τέχνες, 5. Μουσική Δημιουργικότητα και Σύμπραξη) και τους επιμέρους στόχους του μαθήματος, όπως αναγράφονται στα Προγράμματα Σπουδών (Π.Σ.) (ΦΕΚ 2858/28-12-15), με κάποια πιανιστικά κομμάτια Ελλήνων συνθετών του 20ού αιώνα.

Το ρεπερτόριο που προσφέρεται από τους Έλληνες συνθέτες του 20ού αιώνα είναι αρκετά ευρύ και ποικίλο. Η ποικιλομορφία εντοπίζεται στο συνθετικό ύφος και στην τεχνική που απαιτούν τα έργα από τον ερμηνευτή. Έτσι θεωρήθηκε απαραίτητη η ένταξη ανάλογων έργων στα προτεινόμενα της ενότητας: Υποχρεωτικό Περιεχόμενο 2 (ΥΠ2): Μουσικά Έργα των Π.Σ. (ΦΕΚ 2858/ 28-12-15). Ένα από τα προτεινόμενα κομμάτια, το έργο *XVI* από τα *44 Παιδικά κομμάτια για πιάνο επάνω σε ελληνικούς χορούς* του Γ. Κωνσταντινίδη, επιλέχθηκε να ενταχθεί στον Οδηγό Εκπαιδευτικού για το πιάνο, ως μία αναφορά σε διδακτικό σενάριο (Μαρκέα κ.ά., 2015: 44-52).

Μπορούμε να αναφέρουμε κάποιους συνθέτες, των οποίων τα έργα διδάσκονται για πολλές δεκαετίες σε ωδεία και Μουσικές Σχολές. Τέτοιοι είναι οι Μανόλης Καλομοίρης, Γιάννης Κωνσταντινίδης, Μάριος Βάρβογλης, Γεώργιος Καζάσογλου και Γιάννης Παπαϊωάννου. Ξεκινώντας λοιπόν από τους παραπάνω συνθέτες μπορούμε να αναφερθούμε και σε μεταγενέστερους αυτών, όπως Θεόδωρος Αντωνίου, Άκης Δαούτης, Κώστας Λυγάτσικας, Δημήτρης Μαραγκόπουλος, Κώστας Νικήτας, Ιωσήφ Παπαδάτος, Καλλιόπη Τσουπάκη, Χρήστος Χατζής, Παύλος Βεντούρας, Αλέξανδρος Καλογεράς, Κωνσταντίνος Λυγνός κ.ά. που δημιούργησαν τα έργα τους τις τελευταίες δεκαετίες. Τα έργα αυτά είναι πιο σύγχρονα και μπορούν να βοηθήσουν τον καθηγητή του πιάνου να διευρύνει το ρεπερτόριο και να αναπτύξει τις δεξιότητες των μαθητών του.

Ο Μανόλης Καλομοίρης στις αρχές του 20ού αιώνα, συνειδητοποίησε την αναγκαιότητα σύνθεσης έργων για μαθητές πιάνου, για αυτό και συνέθεσε τον κύκλο του *Για τα Ελληνόπουλα* σε τρία τεύχη (τρεις σειρές). Τα έργα του αυτά είναι βασισμένα στις μείζονες και ελάσσονες κλίμακες του κλασικού τρόπου σύνθεσης. Ιδιαίτερα τα κομμάτια της Δεύτερης και Τρίτης Σειράς θα μπορούσαν να διδαχθούν συμπληρωματικά με Σπουδές για πιάνο.

Εικόνα 1: Μ. Καλομοίρης, Για τα Ελληνόπουλα Σειρά Δεύτερη νο. 3

Αυτό το ύφος σύνθεσης, με στοιχεία που παραπέμπουν στην παραδοσιακή μουσική, όπως τη 2^η αυξημένη, που χρησιμοποιείται σε πολλά σημεία της μελωδίας από το μ. 28 μέχρι μ. 72, σχηματίζοντας χρωματικά τετράχορδα (με απόδοση στο συγκερασμένο σύστημα) π.χ. στα μέτρα 53 & 56, ίσως προσελκύει τους μαθητές περισσότερο από άλλες πιο γνωστές σπουδές, όπως Czerny, Gurlitt κ.ά.

Το γεγονός ότι το ύφος της γραφής του συνθέτη είναι απλό, προσφέρει αξιολογη βοήθεια στον καθηγητή να συμπεριλάβει στη διδασκαλία του στοιχεία από πολλούς Οργανωτές Γνώσεων των Π.Σ., όπως κυρίως αυτόν, που συνδέεται με την αρμονική ανάλυση του έργου (κλίμακες, συγχορδίες, σύνδεση συγχορδιών). Πέρα από αυτό ο καθηγητής έχει τη δυνατότητα να ενδυναμώσει την ακουστική αγωγή, μέσα στο πλαίσιο των Συμπληρωματικών Μουσικών Γνώσεων, αλλά και να προαγάγει τον αυτοσχεδιασμό, στηριζόμενος στο συνδυασμό των συγχορδιών που έχει χρησιμοποιήσει ο συνθέτης ή στις κλίμακες που κινείται το κομμάτι. Διαπιστώνουμε ακόμα ότι, ειδικά στο πιο πάνω έργο του Καλομοίρη, περιλαμβάνονται αρκετές και έντονες εναλλαγές χρωματισμού, tempo, ρυθμικών μέτρων και ρυθμικής και εκφραστικής αγωγής. Ο συνθέτης χρησιμοποιεί επίσης πολλές μετατροπίες, patterns και αναλυμένες συγχορδίες. Όλα αυτά διευρύνουν τις γνώσεις τις σχετικές με την Ευρωπαϊκή Θεωρία και Πράξη (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Στο Τρίτο τεύχος, επιπλέον, ο καθηγητής έχει την ευχέρεια να αναφερθεί στην έννοια των Παραλλαγών, του Πρελούδιου και της Φούγκας. Και στις τρεις Σειρές ο μαθητής εξασκεί την αυτονομία των χεριών, καθώς η μελωδία εναλλάσσεται από το ένα χέρι στο άλλο, ενώ το άλλο χέρι συνοδεύει. Από το έργο αυτό μόνο το πρώτο κομμάτι από την Πρώτη Σειρά είναι γραμμένο σε σύνθετο μέτρο (12/8), ενώ τα υπόλοιπα περιλαμβάνουν απλούς, συνηθισμένους ρυθμούς, οικείους στον μαθητή.

Ο Μάριος Βάρβογλης, στο έργο του *Παιδικά κομμάτια για πιάνο* έχει επηρεαστεί ως προς τον τρόπο σύνθεσης από τη Γαλλική Μουσική Σχολή των αρχών του 20ού αιώνα, για αυτό και όποια μουσικά στοιχεία, που παραπέμπουν σε ελληνική

(παραδοσιακή, λαϊκή) μουσική, χρησιμοποιούνται ως «εξωτικιστικά» (exoticism). Τα στοιχεία αυτά δεν αποτελούν την κύρια πηγή έμπνευσης για τον συνθέτη, αλλά απλά είναι κάποιες «πινελιές» στο «μουσικό του πίνακα». Ακολουθεί και αυτός τη φιλοσοφία του ζωγράφου φίλου του Μοντιλιάνι. Θα μπορούσε λοιπόν ο καθηγητής να τα συσχετίσει με το μάθημα των Καλλιτεχνικών, καθώς και με τη Γαλλική γλώσσα και φυσικά ο μαθητής να ερευνήσει και να ανακαλύψει περισσότερα στοιχεία για τους Γάλλους συνθέτες αυτής της εποχής, μέσα από ανάλογη εργασία. Όλα τα παραπάνω στοιχεία μπορούν να αποτελέσουν μια πολύ καλή εισαγωγή στους Γάλλους συνθέτες και σε όποια μεταγενέστερη διδασκαλία έργων, π.χ. του Debussy (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Από μουσικής άποψης, τα *Παιδικά κομμάτια για πιάνο*, χαρακτηρίζονται σαν μινιατούρες, απλές στην τεχνική τους, που έχουν τη δυνατότητα να εξασκούν την ανεξαρτησία των χεριών και να εισάγουν τον μαθητή σε διάφορες φόρμες και είδη σύνθεσης (κανόνας, πρελούδιο, φούγκα, Berceuse) και χορούς (βάλς, gavotte). Μόνο ένα κομμάτι μπορεί να έχει ύφος σπουδής, αυτό με τον τίτλο *Grande étude transcendante sur l'air "j'ai du bon tabac" pour ennuyer les voisins*.

Εικόνα 2: Μάριος Βάρβογλης Παιδικά κομμάτια για πιάνο

Τα υπόλοιπα κομμάτια έχουν το κάθε ένα διαφορετικό χρώμα και αισθητικό χαρακτήρα. Το σημαντικό σε αυτές τις συνθέσεις για το μαθητή και τον καθηγητή βρίσκεται στο ότι είναι σύντομες, περιλαμβάνουν πολλές αλλοιώσεις, κάποια μέρη τους κινούνται σε περισσότερες από δύο φωνές, χρησιμοποιούν το σύνθετο μέτρο 6/8 και έχουν ενδιαφέρουσες τονικότητες και αρμονίες, όπως και παράλληλες 9^{ες} και 13^{ες}. Παράλληλα, εξασκούνται τα δάχτυλα ώστε να είναι ανεξάρτητα και ιδιαίτερα ενδυναμώνεται το πέμπτο δάκτυλο του δεξιού χεριού που στηρίζει τη μελωδία. Συγχρόνως ο μαθητής μαθαίνει να αναγνωρίζει το ύφος του γαλλικού μουσικού Ιμπρεσιονισμού των αρχών του 20ού αιώνα. Επιπλέον προσφέρονται για αρμονική ανάλυση ανώτερου επιπέδου. Τέτοιου ύφους έργα συμβάλλουν και στη βελτίωση της εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης για προχωρημένους μαθητές (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Ένα σπουδαίο κεφάλαιο του πιανιστικού ρεπερτορίου για μαθητές αποτελούν τα 44 *Παιδικά κομμάτια για πιάνο επάνω σε ελληνικούς χορούς* του Γιάννη Κωνσταντινίδη. Είναι κομμάτια για μαθητευόμενους πιανίστες περιλαμβανόμενα σε τρία τετράδια, ξεκινώντας με πιο απλά κομμάτια, στο Τετράδιο Α', και προχωρώντας σε πιο απαιτητικά, στο Τετράδιο Γ'. Το ιδιαίτερο και μοναδικό στοιχείο των κομματιών αυτών είναι ότι βασίζονται σε συγκεκριμένα παραδοσιακά τραγούδια από διάφορες συλλογές, που ο ίδιος ο συνθέτης αναφέρει στις εκδόσεις του έργου. Ο Κωνσταντινίδης σέβεται την αρχική γνήσια μελωδία, χωρίς να αλλοιώνει το αυθεντικό της άκουσμα, την αναπλάθει αντιστικτικά, επιδιώκοντας να επιτύχει ένα ηχητικό αποτέλεσμα που μιμείται το άκουσμα των οργανοπαιχτών μιας παραδοσιακής κομπανίας ή ζυγιάς. Ο μαθητής εξοικειώνεται με τα ασύμμετρα μέτρα (ή μικτά) της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής (7/8, 5/8) καθώς και με το σύνθετο μέτρο των 6/8 (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Η μορφή της σύνθεσής τους διευκολύνει τον μαθητή να αποκτήσει αυτονομία χεριών, εξασκώντας και την ανεξαρτησία των δακτύλων, επειδή κάθε χέρι μπορεί να παίζει δύο φωνές. Τα κομμάτια αυτά, καθώς και όλα τα έργα για πιάνο του Γιάννη Κωνσταντινίδη, όπως η *Σονατίνα σε κρητικούς λαϊκούς σκοπούς* και τα 22 *Τραγούδια και χοροί της Δωδεκανήσου*, δίνουν την ανάλογη βάση για τροπική ανάλυση και έτσι αποτελούν το καταλληλότερο υλικό για τη διδασκαλία των Δυτικών Εκκλησιαστικών τρόπων μέσα από το μάθημα του πιάνου. Η τεχνική της μίμησης στις συνθέσεις, όπως και τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα προσφέρουν το κατάλληλο έδαφος για ασκήσεις ανάπτυξης ακουστικών δεξιοτήτων και για μορφολογική ανάλυση (Μαρκέα κ.ά., 2015: 44-52).

Ο συνδυασμός Ευρωπαϊκής μουσικής με παραδοσιακά τραγούδια μπορούν να αποτελέσουν το έναυσμα για τον μαθητή για ενασχόληση και με τα δύο είδη μουσικής (Ευρωπαϊκής και Ελληνικής παραδοσιακής). Γενικότερα προσφέρουν πλούσιο υπόβαθρο για διαθεματική προσέγγιση και σύνδεση του μαθήματος του πιάνου με την Ιστορία της Μουσικής, με το μάθημα της Παραδοσιακής Μουσικής Θεωρίας και Πράξης, την Αρμονία, την Ευρωπαϊκή Θεωρία και Πράξη, με την Μουσική Ακρόαση, καθώς και με άλλα γνωστικά αντικείμενα (Φυσική Αγωγή, Φιλολογικά μαθήματα, Καλλιτεχνικά, Μουσική Τεχνολογία και Πληροφορική, Μουσικά Σύνολα, άλλα μουσικά όργανα), αφού ο καθηγητής του πιάνου μπορεί να συνεργαστεί με τις αντίστοιχες ειδικότητες του σχολείου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεσή του με το μάθημα της Μορφολογίας και της Ανάλυσης μουσικού κειμένου, μέσω των οποίων μπορεί να αναδειχθεί ο αποτελεσματικός τρόπος απόδοσης της παραδοσιακής μουσικής στο συγκεκριμένο δυτικοευρωπαϊκό σύστημα. Έτσι, μπορεί να αναδειχθεί η υφολογική και μορφολογική αποτύπωση των στοιχείων της παραδοσιακής μουσικής, όπως έλλειψη θεματικής ανάπτυξης, χρήση επερίσεων αντί μικροδιαστημάτων κ.ά.

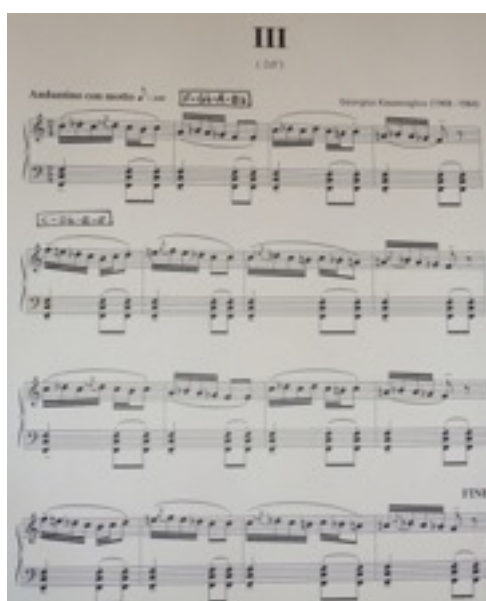
Εναλλακτική επιλογή για μαθητές που επιθυμούν το άκουσμα της παραδοσιακής μελωδίας επεξεργασμένης για συγκεκριμένο όργανο, όπως το πιάνο, ενώ συγχρόνως δεν αποδίδουν ανάλογα σε σπουδές τεχνικής, όπως του Czerny, είναι όμως καταρτισμένοι στην αρμονία και επιθυμούν την ενδυνάμωση της δεξιοτεχνίας τους, είναι το *Ελληνικό Τρίπτυχο* για πιάνο του Διονύσιου Βισβάρδη.

Εικόνα 3: Διονύσιος Βισβάρδης, *Ελληνικό Τρίπτυχο - Ο Αετός*

Τα κομμάτια αυτά, εκτός από ανάπτυξη της δεξιοτεχνίας του μαθητή, παρέχουν ένα πολύ εύφορο έδαφος για αρμονική ανάλυση που συνδυάζει γνώσεις της Ευρωπαϊκής θεωρίας και πράξης αλλά και της θεωρίας της παραδοσιακής μουσικής. Ο καθηγητής μπορεί να τους διδάξει την αντιστοιχία των ελάσσονων κλιμάκων με τους βυζαντινούς ήχους της παραδοσιακής μουσικής, προσαρμοσμένους βέβαια σε συγκεκριμένο σύστημα (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Μια σειρά με μουσικά κομμάτια για αρχάριους μαθητές πιάνου, που είναι βαθιά επηρεασμένα από στοιχεία της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής, είναι οι *Ελληνικοί Χοροί* για πιάνο του Γεώργιου Καζάσογλου. Τα κομμάτια αυτά δίδονται κυρίως σε μαθητές του επιπέδου 1 ως 3 του ΥΠ και επιπέδου 1 & 2 στο πιάνο ως όργανο επιλογής. Όπως τα προηγούμενα έργα, έτσι και αυτά μπορούν να συνδυάσουν τη διδασκαλία των ελάσσονων κλιμάκων με την συγκεκριμένη εκδοχή των Βυζαντινών ήχων και ελληνικών τρόπων.

Εικόνα 4: Γεώργιος Καζάσογλου, *Ελληνικοί Χοροί- III*

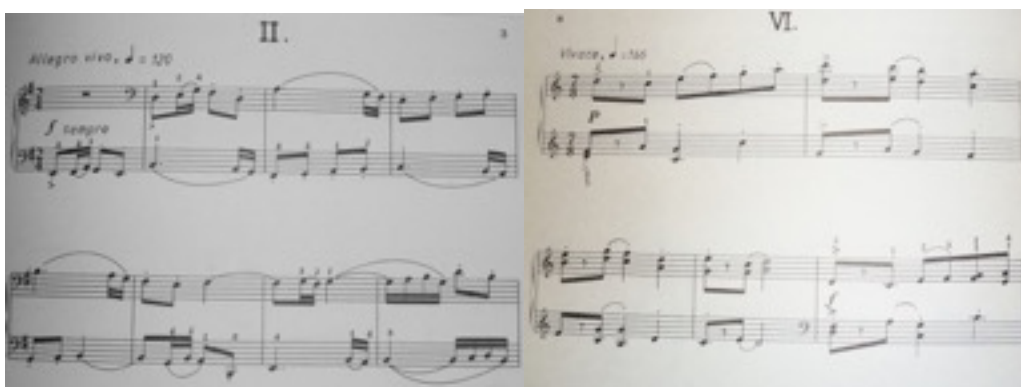
Οι μελωδίες είναι δημοτικοφανείς, χωρίς να είναι αυθεντικές. Είναι ευχάριστες, κατανοητές και απομνημονεύονται εύκολα. Είναι εναρμονισμένες με απλή διαδοχή διαστημάτων που γίνεται αντιληπτή από τους αρχάριους και αποτελεί τη βάση για τη διδασκαλία των συγχορδιών της I, IV, V και V μεθ' εβδόμης. Οι μαθητές εξοικειώνονται από το αρχάριο στάδιο με τους ασύμμετρους ρυθμούς, ενώ οι επερίσεις και τα στολίδια που μιμούνται την παραδοσιακή φωνή ενδυναμώνουν τα δάκτυλα. Τα κομμάτια αυτά μπορούν να αποτελέσουν τη βάση, ώστε να αναπτυχθούν οι ακουστικές ικανότητες του μαθητή, επειδή έχουν απλή φόρμα, μικρή έκταση της μελωδίας και επαναλαμβανόμενα μοτίβα. Κάποια από αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σαν κομμάτια για την εξάσκηση της εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης (primavista) στο επίπεδο 6 (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Μια σημαντική μουσική παρακαταθήκη αποτελούν τα έργα του Γιάννη Παπαϊωάννου: *6 Μινιατούρες, Κομμάτια για Πιάνο & 14 Παιδικά Πορτραίτα, Σουίτα για πιάνο*. Οι *6 Μινιατούρες* αφορούν αρχάριους μαθητές. Είναι από τα λίγα έργα Ελλήνων συνθετών του 20ού αιώνα για αρχάριους, γραμμένο στο κλειδί του Σολ και στα δύο χέρια. Παρόλα αυτά πρέπει να έχει προηγηθεί εξοικείωση του μαθητή με τις νότες στο αριστερό χέρι στο κλειδί του Φα με ανάλογο ύψους ρεπερτόριο, όπως για παράδειγμα τα προαναφερθέντα έργα του Καζάσογλου. Ο Παπαϊωάννου δίνει μια απλή μορφή κομματιών με χρήση κοντινών μεταξύ τους φθόγγων, μέσα από την οποία ο μαθητής μπορεί να εξοικειωθεί με βασικές έννοιες έκφρασης όπως legato-staccato, portato, και διάφορα σημεία χρωματισμού, να βελτιώσει την τεχνική του και να κατανοήσει τη σημασία της συνομιλίας των χεριών.

Τα *14 Παιδικά Πορτραίτα, Σουίτα για πιάνο* βρίσκονται σε επόμενο βαθμό δυσκολίας από τα παραπάνω έργα του ίδιου συνθέτη. Είναι μικρά και περιεκτικά σε μουσικά στοιχεία με απλή φόρμα και με ένα διαφορετικό στοιχείο σε κάθε κομμάτι που βοηθά στην πρόοδο του μαθητή. Τεχνικά βοηθούν τον μαθητή να εξοικειωθεί με μεγάλο μέρος των πλήκτρων, να εξασκήσει το portato και το legato σε συνδυασμό με staccato, να εξοικειωθεί με τις αλλοιώσεις και τα σημεία έκφρασης και να εξασκηθεί σε πολυπλοκότερα ρυθμικά μοτίβα, καθώς και στην εναλλαγή του κλειδιού και στο αριστερό και στο δεξί χέρι. Εκτός αυτών εξοικειώνεται με την συνδιαλλαγή των χεριών και τα τρίηχα, όταν παίζονται με δέκατα έκτα ή με όγδοα, αποκτώντας έτσι περισσότερη αυτονομία χεριών και δαχτύλων. Οι διάφωνες συγχορδίες και τα πιο ιδιαίτερα διαστήματα που χρησιμοποιεί ο συνθέτης σε αυτά τα κομμάτια μπορούν να ωφελήσουν τον μαθητή να εξασκηθεί σε αντίστοιχες έννοιες της Θεωρίας και Πράξης της Ευρωπαϊκής Μουσικής.

Κάποια από τα *14 Παιδικά Πορτραίτα, Σουίτα για πιάνο*, όπως τα *VII, IX, XI* και *XIV*, που έχουν συγκεκριμένη χαρακτηριστική μελωδία, που ακούγεται είτε στο δεξί είτε στο αριστερό χέρι, μπορούν να αποτελέσουν κατάλληλο υλικό για μελωδικό αυτοσχεδιασμό ή τη βάση για αυτοσχεδιασμό σε ostinato ή και μιας αρμονικής ακολουθίας. Αντίστοιχα, τα κομμάτια *II* και *VI* έχουν τις κατάλληλες ρυθμικές κανονικότητες επάνω στις οποίες ο μαθητής μπορεί να αναπτύξει ρυθμικούς αυτοσχεδιασμούς.

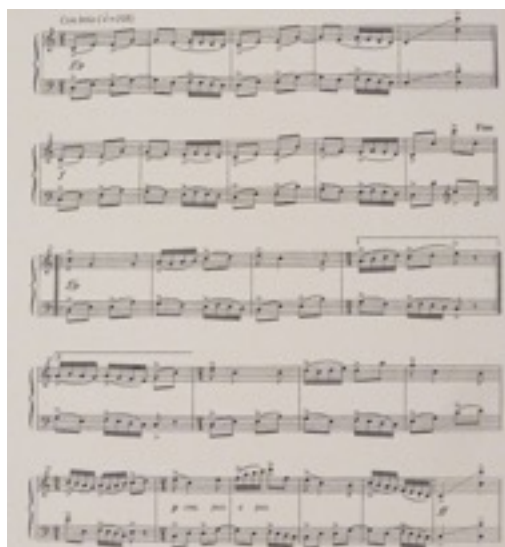

Εικόνες 5 & 6: Γ. Παπαϊωάννου, 14 Παιδικά Πορτραίτα, Σουίτα για πιάνο- II & VI

Αναφέρουμε επίσης ότι όσα κομμάτια κινούνται σε φωνές, όπως τα παραπάνω Παιδικά κομμάτια, καθώς και του Γ. Κωνσταντινίδη και του Γ. Καζάσογλου, αποτελούν υποστηρικτικό υλικό για τον συσχετισμό του πιάνου με άλλα μουσικά όργανα, καθώς μπορούν διάφορα όργανα της οικογένειας των εγχόρδων, πνευστών, κρουστών ή και παραδοσιακών οργάνων να αποδώσουν κάθε μια από τις φωνές στις οποίες κινούνται τα κομμάτια, δημιουργώντας σύμπραξη οργάνων (Οργανωτής νο. 5).

Για μαθητές επιπέδου 5 & 6 αντιστοιχεί και το έργο του Θεόδωρου Αντωνίου *Sieben rhythmische Tänze*, που κρατά στοιχεία από την παραδοσιακή μουσική, όπως ρυθμό, περιορισμένη έκταση της βασικής μελωδίας κ.ά. Κάθε ένας χορός έχει διαφορετικό διδακτικό περιεχόμενο αλλά και βαθμό δυσκολίας για τον μαθητή, έτσι ώστε ο καθηγητής να μπορεί να συνδυάσει πολλούς οργανωτές γνώσεων-Δεξιοτήτων & Συμπεριφορών, ιδιαίτερα όταν ο μαθητής έχει όργανο επιλογής το πιάνο.

Εικόνα 7: Θ. Αντωνίου *Sieben Rhythmische Tänze no. 1*

Το ρεπερτόριο με έργα για πιάνο, τις τελευταίες δεκαετίες, έχει να επιδείξει ένα αρκετά πλούσιο υλικό από αξιόλογους Έλληνες συνθέτες, των οποίων τα έργα αξίζει να διδάσκονται στους μαθητές των Μουσικών Σχολείων, γιατί παρουσιάζουν ποικιλομορφία και συνθετική διαφορετικότητα παιδαγωγικά αξιοποιήσιμη. Μια τέτοια συλλογή, έργα της οποίας αναφέρονται ως προτεινόμενα στα νέα

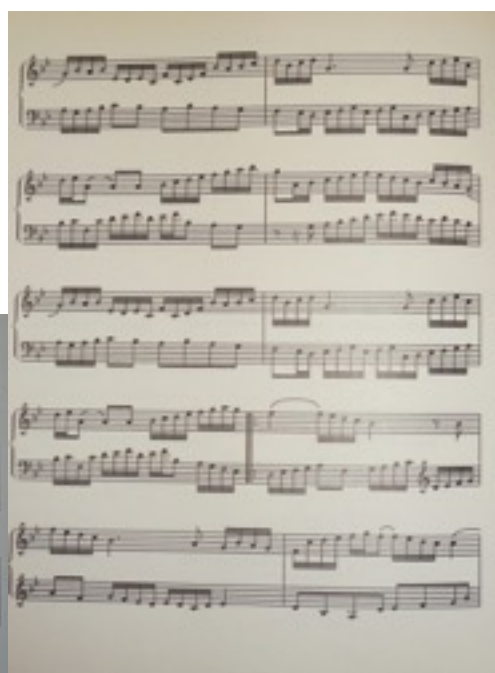
προγράμματα σπουδών του υποχρεωτικού πιάνου και του πιάνου ως όργανο επιλογής, είναι τα *Παιδικά κομμάτια για πιάνο πάνω σε Κυκλαδίτικα θέματα* από τον Ελληνικό Μουσικό Κύκλο (Εκδ. Φ. Νάκας, 1988). Η παιδαγωγική σημασία της Συλλογής αυτής βρίσκεται στη διαφορετικότητα του συνθετικού ύφους και της τεχνοτροπίας του κάθε πιανιστικού έργου. Ο καθηγητής έχει τη δυνατότητα να επιλέξει το κατάλληλο κομμάτι ανάλογα με τα στοιχεία που επιθυμεί να διδάξει στον μαθητή.

Αν ο καθηγητής επιδιώκει να αλλάξει το συνηθισμένο τονικό ύφος σύνθεσης και να διδάξει ατονικότητα πρέπει να προτιμήσει τα πιανιστικά έργα των Κώστα Νικήτα *Εν κινήσει...* και Δημήτρη Μαραγκόπουλου *Ο Διόνυσος και οι Πειρατές - Το ταξίδι από την Ικαρία στη Νάξο* από την παραπάνω συλλογή. Και τα δύο προαναφερόμενα κομμάτια εξασκούν τον μαθητή στην εναλλαγή από τρίηχο σε όγδοα ή δέκατα έκτα εξοικειώνοντάς τον με ποικίλα ρυθμικά μοτίβα. Η εναλλαγή των ρυθμικών κανονικοτήτων, ιδιαίτερα στο έργο του Δ. Μαραγκόπουλου, αποτελεί ιδανική πηγή για ρυθμικό αλλά και μελωδικό αυτοσχεδιασμό. Τεχνικά το κομμάτι αυτό βασίζεται στην αυτονομία των χεριών, που άλλοτε παίζουν τριακοστά δεύτερα, άλλοτε το αριστερό κινείται σε τρίηχο, ενώ το δεξί παίζει συνεχόμενη τρίλλια και, σε άλλες περιπτώσεις, και τα δύο χέρια παίζουν τρίηχο. Τέτοιου είδους κομμάτια αποτελούν εξαιρετική πηγή για συνδυασμό του μαθήματος του πιάνου με την αρμονία και την ανάλυση σε προχωρημένο επίπεδο (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Τα κομμάτια του Άκη Δαούτη *Κυκλαδίτικο Πρωϊνό* και του Χρήστου Χατζή *Εναλλασσόμενες Εναρμονίσεις για Πληκτροφόρο όργανο*, από την ίδια συλλογή κομματιών για πιάνο, προσφέρουν εξάσκηση της δεξιοτεχνίας τέτοια ώστε να μπορούν να αντικαταστήσουν ευχάριστα σπουδές αντίστοιχου επιπέδου, ενώ το δεύτερο, να μπορεί διδαχθεί παράλληλα και με κομμάτια αντιστικτικού ύφους του επιπέδου 5 & 6.

Εικόνα 8:
Άκη Δαούτη Κυκλαδίτικο Πρωϊνό

Εικόνα 9:
*Χρήστου Χατζή Εναλλασσόμενες
Εναρμονίσεις για Πληκτροφόρο όργανο*

Ειδικά οι «Εναλλασόμενες εναρμονίσεις για ηλεκτροφόρο όργανο», που βασίζονται στο δημοτικό τραγούδι «Μεσ' του Αιγαίου τα νερά», μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για συνδυασμό του μαθήματος του πιάνου με την Αρμονία, την Ευρωπαϊκή Θεωρία και Πράξη και την Ανάλυση, αφού ξεκινά σε μονοφωνικό τροπικό θέμα, με την κύρια μελωδία να εναρμονίζεται με μια συνεχώς εξελισσόμενη συνοδεία αντιστικτικού χαρακτήρα, για να τελειώσει σε μάλλον μπαρόκ κατάληξη.

Για μαθητές και καθηγητές που αναζητούν τις σύγχρονες τάσεις σύνθεσης, οι οποίες βασίζονται σε προχωρημένες αρμονίες με διάφωνες συγχορδίες, υπάρχουν αρκετές επιλογές, όπως των Ιωσήφ Παπαδάτου *Μονοπάτι του πανιού*, Κωνσταντίνου Λυγνού, *Πρελούδια και χοροί*, *Μαθητικά κομμάτια για πιάνο*, καθώς και του Αλέξανδρου Καλογερά, *Μικροί Ερωδιοί* (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Οι *Μικροί Ερωδιοί* είναι μία συλλογή από είκοσι κομμάτια για πιάνο που προορίζονται για μαθητές όλων των επιπέδων, όπως προσδιορίζονται στα νέα Π.Σ. Υ.Π. και Π.Ε. Στόχος τους είναι να γνωρίσουν οι μαθητές από πολύ νωρίς τα ποικίλα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στον εικοστό αιώνα. Για αυτό κάθε ένα βασίζεται σε κάποια από τις πολυάριθμες τεχνικές σύνθεσης που χρησιμοποιήθηκαν στον 20^ο αιώνα, όσον αφορά στην επιλογή και επεξεργασία του μελωδικού και αρμονικού υλικού. Αυτά καλύπτουν κομμάτια βασισμένα στον παραδοσιακό μείζονα ή ελάσσονα τρόπο, στην πεντατονική, εξατονική και οκτατονική κλίμακα, στο δώριο, φρύγιο ή άλλο παρόμοιο τρόπο, σε δωδεκαφθογγική σειρά, ή σε άλλα σύνολα φθόγγων. Αρμονικά αποφεύγονται οι συγχορδίες με τρίτες, οι οποίες αντικαθίστανται από συγχορδίες με τέταρτες, δεύτερες, αυξημένες τέταρτες, οστινάτι και συγχορδίες που προκύπτουν από τη συνήχηση φθόγγων της μελωδίας ή τη χρήση άλλων τροπικών ή σειραϊκών τεχνικών. Εμφανίζονται κυρίως μέτρα των 2/4, 3/4 και 4/4, καθώς και τα ασύμμετρα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής των 5/8, 7/8 και 9/8 (ΙΕΠ, 2015: 120-126).

Εναλλακτικά προτείνεται στον Οδηγό Εκπαιδευτικού *Το προετοιμασμένο πιάνο για μικρούς πιανίστες, α) Παιχνίδι για 4 παίχτες, β) Εμβατήριο για 4 χέρια*, του Παύλου Βεντούρα. Ο συνθέτης μέσα από αυτά τα κομμάτια γνωρίζει στους νέους πιανίστες την τεχνική του προετοιμασμένου πιάνου παρέχοντάς τους την ευκαιρία να γνωρίσουν τις άπειρες δυνατότητες παραγωγής ηχοχρωμάτων που παρέχει το πιάνο μέσα από έναν ευχάριστο τρόπο. Η τεχνική αυτή προβλέπει την τοποθέτηση διάφορων αντικειμένων ανάμεσα στις χορδές του πιάνου (χάρτινα, μεταλλικά, πλαστικά κλπ.), με αποτέλεσμα να προκύπτουν νέα πρωτόγνωρα ηχοχρώματα, ή την απευθείας κρούση των χορδών αυτού. Όλα αυτά βέβαια αποτελούν πολύ πρωτοποριακές ιδέες λειτουργίας και διδασκαλίας του πιάνου (Μαρκέα κ.ά., 2015: 120-126).

Με τα παραπάνω στοιχεία έγινε μια απλή αναφορά στα περισσότερα έργα για πιάνο Ελλήνων Συνθετών του 20^{ου} αιώνα, που αναφέρονται στα νέα Π.Σ. για πιάνο ως υποχρεωτικό και ως όργανο επιλογής και στον Οδηγό Εκπαιδευτικού για τα Μουσικά Σχολεία και περιγράφηκε συνοπτικά η παιδαγωγική αξιοποίηση αυτών σε σχέση με τους Οργανωτές Γνώσεων, την στοχοθεσία και τις λοιπές δραστηριότητες. Αναμφισβήτητα, τα παραπάνω δεν καλύπτουν το πλούσιο υλικό μουσικών έργων Ελλήνων συνθετών, που είναι κατάλληλα για διδασκαλία πιάνου σε μαθητή Μουσικού Σχολείου. Κάθε ένα από τα προαναφερθέντα κομμάτια μπορεί να αποτελέσει μοναδική περίπτωση για διδασκαλία και μουσική δημιουργικότητα. Έτσι, σύμφωνα με τις αρχές του «Νέου Σχολείου» εξασφαλίζεται η διαθεματικότητα στη διδασκαλία του πιάνου μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον ενός Μουσικού Σχολείου.

Βιβλιογραφία

- Ελληνικός Μουσικός Κύκλος. (1988). *Παιδικά κομμάτια για πιάνο πάνω σε κυκλαδίτικα θέματα: Ένα μουσικό καλειδοσκόπιο γραμμένο από 21 Έλληνες συνθέτες*. Αθήνα: Εκδόσεις Φίλιππος Νάκας.
- Μαρκέα, Γ., Μανιτάκη, Θ., Χαρατσή, Μ. Ι., & Μπαμπαλή, Α. (2015). *Οδηγός Εκπαιδευτικού για το πιάνο (Υποχρεωτικό πιάνο και πιάνο ως ατομικό όργανο επιλογής) του θεματικού πεδίου: Μουσικά όργανα Γυμνασίου (πιάνο) Μουσικών Σχολείων*. Αθήνα: ΙΕΠ (υπό δημοσίευση).
- Τσούγκρας, Κ. (2007). Τα 44 Παιδικά κομμάτια του Γιάννη Κωνσταντινίδη ως μοντέλο για μια εκπαιδευτική Συνθετική Προσέγγιση του ύφους της Ελληνικής Εθνικής Σχολής. *Πρακτικά Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.*, 66-78.
- Χρυσοστόμου, Σ., Γεωργουλή, Σ., Ζεπάτου, Β., Κατηρτζόγλου, Σ., Μεταλληνός, Π., & Ραφτάκης, Σ. (ΦΕΚ 2858/ 28-12-15). *Γενική φιλοσοφία και σκοποί του Προγράμματος Σπουδών του Θεματικού Πεδίου «Μουσικά Όργανα» σύμφωνα και με τα διεθνή πρότυπα γνώσεων - δεξιοτήτων - ικανοτήτων, Άξονες και κριτήρια για τη σύνταξη των νέων Προγραμμάτων Σπουδών και των Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό με βάση το Ωρολόγιο Πρόγραμμα στο πλαίσιο της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» με κωδικό ΟΠΣ 29540 του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής*. Αθήνα: Ι.Ε.Π.